

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

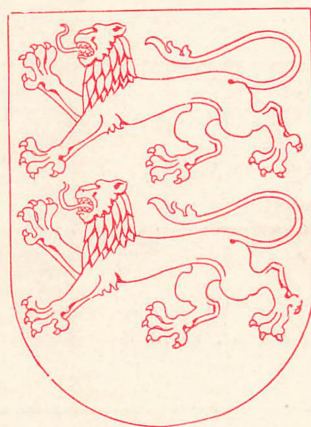
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

H. Lausten-Thomsen: To fortællinger i vestslesvigsk stedsmål.

Johan Hvidtfeldt: Fra Ensted sogn. Landbruget.

I Bevtoft under Treaarskrigen.

FYENS DISCONTO KASSE ODENSE

Stiftet 1846

Danmarks ældste private Bank

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive

SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5
Lørdag 9—2.

Telefon 700 . Skive

Aktieselskabet

Banken for Hobro og Omegn

HOLSTEBRO BANK ^{A/S}

Stiftet 1871.

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516 og 517

Skanderborg

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

Aktiekapital og Reserver ca. Kr. 18 Mill.

Aarhus
Hovedkontor

København
Nygade 1.

SPAREKASSEN FOR ROSKILDE BY OG OMEGN

Stiftet 1833

Telefon 3000 - Kontortid 9-12^{1/2} og 14-16

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- og TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Sparekassen for Lyngby og Omegn

Kongens Lyngby

Aktieselskabet

STRUER BANK

STRUER

Graasten Bank ^{A/S}

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1^{1/2} Million

Sparekassen for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:
9—12, 2—4. Lørdag 9—1.

HADERSLEV.

Horsens Landbobank ^{A/S}

Kontortid 9^{1/2}-12^{1/2} og 2^{1/2}-4^{1/2}

HORSENS

Sønderjyllands Kreditforening Haderslev

Reserveret

„B“.

Aktieselskabet

Handels- og Landbrugsbanke

Silkeborg

Telf. 1024 (4 Linjer)

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

HORSENS HAVN

- ◆ *Mange moderne Stykgodskraner.*
- ◆ *7,00 m Vanddybde.*
- ◆ *Havnen kan besejles Dag og Nat*
- ◆ *Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.*

Arbejdernes Landsbank

Vesterbrogade 5. København.
UDFØRER ALLE BANKFORRETNINGER.

A/S Neumann & Zimmermann

Kanalvej

Lyngby

Aktieselskabet

Glud og Marstrands Fabriker

Uplandsgade 20

DANIA

GASAPPARATER

OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Hede Nielsens Fabriker A/S

Cykler - Cykledele - Radio
Horsens

A/S Horsens Privatbank

Telf. 129
HORSENS

Gylding Sørensen A/S

Manufaktur en gros
Herning. Telf. 1055 - 1056

Lemvig Trælasthandel

Brødrene Skou

Lemvig

VEJLE STØBEGODS

C. M. Hess' Fabrikker A/S

Reserveret

A. S. F.

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til
Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

KOSTSKOLEN TØLLØSE

1 Times Kørsel fra København. Skolehjem for Dreng og Piger.
Udlands-Danskes Børn kan bo paa Skolen i Ferierne. Elever
optages fra 7 Aars Alderen. Underskole, Mellemskole, Realklasse.
Marie Hesseldahl. Louise Højer.

Helsingø Kost- og Realskole

NORDSJÆLLAND

Skolen er beliggende i en smuk skovrig Egn nær Kattegat. Skole-
bygningen er ny og tidssvarende. Universitetsuddannede Lærere.
Program sendes. *O. Nelsson*

Husholdningsseminariet

Ankerhus - Sorø

uddanner Husholdnings- og Skolekøkkenkørelærere, afhol-
der 5 Mdr.s Kursus for unge Piger fra Maj og Novbr.
Plan sendes. *Magdalene Lauridsen.*

Køb dansk Arbejde!

^{A/S} Sønderjyds Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel, Aabenraa

Forlang

BULLOX

100% ren Kødekstrakt - Kød-Bouillon-Tærninger
Kvaliteten uforandret de sidste 10 Aar

A/S Dansk Kødekstrakt Co. Aabenraa

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

SØREN LØTH & SØNNER

Fiskeeksport

Telf. 24 og 22

Hirtshals

Telgr. Adr.: Løth

»TAVANNES WATCH« & »ADMIRAL«

er to af de bedste Schweizer.

Præcisions-Uhre.

Forlang dem hos Deres Uhrmager.

Gymnastikhøjskolen

i Ollerup

Højskole for Mænd fra 3. Novbr. til 30.
Marts med Lederuddannelse i Gymna-
stik, Svømning, Idræt, Boldspil og Ric-
ning. Skoleplan med Oplysninger
ogsaa om Amtsunderstøttelse og Hjæl-
pe fra Elevforeningen - ved

NIELS BUKH

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler
Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 — Vinterskole.
Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh

Graasten Husholdningsskole

m. Barneplejeafdeling
5 Mdr.s Husholdningskursus
begynder 4. Maj og 4. Novbr.
Plan sendes.
Olga Reppien og Ebba Drewes.

Thisted Jernhandel

v/ Chr. Homann

THISTED

Aalestrup

Andelsmejeri

Telefon 40

Reserveret

A. F. J.

ASMUS HANSEN

Kolonial- og Kortevarer
en gros
Haderslev

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

To fortællinger i vestslesvigsk stedmål.

I mange år i firserne var den af boghandler Drøhse i Tønder udgivne almanak selvskreven læsning i hundreder af sønderjydske hjem. Ved siden af »Christelig Folkekalender for Nordslesvig«, der blev trykt og forlagt af »Sonntagsblatt für's Haus«, senere af »kristelig Boghandel« i Breklum, var Drøhses Almanak foruden bibel og salmebog i mange hjem den eneste danske læsning i bogform.

I den fremkom Borsts genfortællinger af nordslesvigske sagn under navneskjulet »Rolf«; der var småting af Beatus Dodt, Carl Andersen og andre danske forfattere, og der stod bl. a. først i firserne i forrige århundrede to små fortællinger i det mål, der tales vest for Tønder. Det er dem, der gengives her, både fordi målet er så godt og rigtigt nedskrevet, og fordi de små muntre fortællinger viser, hvilken åndelig kost nordslesvigske hjem den gang nøjedes med og var glad ved.

Hvem forfatteren, der skrev under mærket »T«, var, vil næppe mere kunne oplyses.

Hvad Mads fortohd den and'n Avden.

Æ saad en Avden i e Mørkning, tæt edder e Sol vaar gaan ned, ind i vort Dørns aa holdt e lidt Snak med Mutter aa røg mæ een Pif Tabak. Saa sie æ te Kjestien, saadn hed min Kuen: »Æ kund rigte hae Lyst te aa øvver aa see te Mads aa e Bjerre«. Saa sie hun: »Det kand Do jo godt lil Faer«. Det vaar i e Faarer, da vi begyndt aa gaa te Marks. E Havver hae vi i e Jord, aa vi hae lissom begyndt aa saae e lidt Byg; men lav det bløv ved med e Natfrysen, saa sie æ te Mads: »Vi maa da heller see't lidt aa«. Mads tød de saem. Vi gik saa gjern e lidt sammel om Avdener aa holdt Snak, da de int kund løn sæ aa tænd Lys. Naa vaar et en Avden, som æ vild fortæhl om, te æ gik øvver te Mads aa e Bjerre. Mads vaar aaltid en næt Mand aa kund

dygte hold Snak. Løv e lidt gøe han jo vis ved, for de vaar da novve grov Historier, han fortohd e meld. Æ kom derøvver, Mads saad i e Kaggelovnskrog aa smøg a e Piif; han hae traffelt med aa fortæhl Krønøker for di ung Kael aa Pigger, da di javn hae Fremmed den Avden. Hvordden de gik aa int gik, vi kom da te aa snak om Forlovend aa saadnt Naur. »Ja«, sie han Mads, »naa skal æ da fortæhl Jer en lille Histori, da vi er kommen te aa snak om Forlovend; men den er min santen inne Løvn. — En kand da see, te de gæer int aaltid edder som e Forælle vil, heller int skal en see edder Rigdom, for hven vor Herre har bestemt for e nan, di skal nok faa e nan e liffel«.

»Do veed jo vist nok Niels«, sie han te mæ, »te før støi der en lille grøn Bænk ned i gammel Jens Paulsens Kalgaard. Ham hae daa jo da nok kæend, Niels? »Ja«, soi æ, »de vaar jo ham, der vaar gyvt med Stiens Søster aa e Hjørn«. »Naa, nok a de«, gik Mads saa vider, »den Bænk ræend vi Anne jo int vidr aa, men den hae endda en vigte Betyrning for Mariaa, de vaar Jens's Dætter, aa saa Hans Skomager, de vaar en Svend; han vaar i e Læhr øvve ved Thammes Pæhsen i e Knief. Den Plet, hvor den lille grøn Bænk støi, vaar den lykkest aa e Jord for Hans Skomager. Han vaar en dygte Kael aa sneie te sit Arbed. Hver Avden, hven han vaar fær med sit Arbed, saa fik han sæ toid aa pyntet e lidt, aa saa stak han ad. Te en bestemt Tid kund han aaltid træf Mariaa ned ved e Bænk, der saad hun enten aa prigled aa en Hoes eller sye e lidt. De vaar hemle forlovet, aa Alting gik heel godt i et hal Aars Tid. Di saad manne Avdener aa holdt Snak om Jet aa Andt aa hae et jo heel snel med e nan.

Saa vaar et en Avden hen e mod e Faarer, som æ skuld fortæhl, omtrent om den her Tie, te di igjen saad i dæ Fortrolehed; men da kom dert Venskab heisen for en Dav. Den gammel Jens Paulsen hae faat Ehld aa sin laang Piif aa vaar gaan ud aa spaseer e lidt. Han kom forbi e Kalgaard, der vaar tæt omgin a Træer, te En int kund see egjømmel. Nok a de, han hør da, te der er Naur, der snakker øvve ved e Bænk. Med Forsigtighed gik han nærr te, aa te sin stor Forbaulsels hør han sin Dætter i den hjertlest Samtahl med Hans Skomager. Naa vild han jo føst lur dem ad for aa hør, hvad di snakket om. Lav han saa mærket, te di snakket om Forlovend og hvad Faer vild sie, hven han fik et aa veed, saa springer han egjømmel e Gæer aa øvver e Dig, te han ryvver et Par ny Baus, han alle hae hae aa før, griffer en Stavver aa gier Hans Jen øvver e Hoid med'n aa skældt ham ud for de Værst. Hans maat løf sin Vei, men En kan jo nok tænke sæ hans Forskrækkels og Medynk med Mariaa, da han holdt saa møie a hind. — Naa kand et nok vær Mariaa maat i Skoel, te hun vild gie sæ a med saadn fatte Dreng, der int hae Andt end det, han gik aa stoi i. — En Maaned gik

hen Mariaa kund alle snak et Ord med Hans, da e Faer hae forbøien et aa e Strengest. Hun støi tidt op i det lille Kammer e bag ved e Pissel a græd aa boid te vor Herre. — Hans gik et int bær. — Inne Ro hae di, hverken Nat eller Dav.

Men nok a de, Mariaa beslutter sæ da te aa reis op i e Tysk, der hae hun en Most, der vaar gyvt med en rig Mand.

Hun reist ad uden hind Faer vidst om aa kom aa lykle derop. Naa fortohl Mariaa jo Aalt, som de vaar. E Most vaar flink aa trøstet hind saa godt hun kund. Herfra skrøv Mariaa saa te Hans. Naa kund di jo da skryv sammel. — De hele gik osse godt i ungefær tre Aar. Den Gammel vist int Novve om, Aalting vaar jo hemle. — Men omsier blev et da Mariaa for haardt. Saa skriver hun te Hans, te hun holdt møie a ham aa for Længsel kund hun int bie længer, om han da int kund gø Rai. Heller int kund hun hae de aa e Samviddehed, te hind Faer skuld væ i saadn Sorr. Naa vild hun hae Hans te aa gaa øver te den Gammel med e Brøv, for om han saa int skuld betænk sæ. Den Gammel Jens, der meen te Mariaa vaar kommen ild a Dav vaar rigte visnet hen. Han kund int glem den Haardhed aa Grusomhed, han hae viist mod den goed Mariaa. Hun vaar sit jennest Barn aa Glæid.

Hans gik da øvver med e Brøv den sam Dav, han fik et, saa sie han te Jens: »For tre Aar sint viist Do dæ som et vildt Dyr mod Mariaa aa næ aa røv vos ud ad e nans Arm. Tænk dæ naa, hvor manne Taarer der er flydt sint den Tid, tænk dæ, hvormanne Suk aa Bønner der er gaan øvver vor Libber. Int har Do hør fra hind i tre Aar, int veed do, om hun er løvvend eller død. Men — hven æ naa kund bring dæ den Edderretning: Hun løvver, hvad saa? Løis de Brøv!« dermed raadt han ham e Brøv. Jens løist, men innen Hans veed ad, smir han e Brøv aa griffer ham om e Hals. Jens græd som et Barn aa kund int Andt sie end: »Lad naa Aalt vær glemt, min størst Glæid er aa see Jer lykle med e nan, saa ønsker æ int meer«.

Hans fik stras skrøvven te Mariaa, hvodden de vaar gaan ad. E Hjart hobbet i ham a bar Glæid.

De vaer heller int læng før Mariaa kom. — Den Lyk töt aa vær hind for stor, te hun kund gjensee hind Kjærrest aa hind gammel Faer; aal Tre kund di samles som Venner. — Hun skrøv te Hans, vinne hun kund vær hjem; han skuld da vær aa tæid emod hind. Hans vaar aa den Føst, der omfavnt den stakkels Mariaa med Kjærleheds Arm. A bar Glæid kund di int sie et Ord. Stras gik di saa øvver te Mariaa's Faer for aa tak ham aa glæid ham ved Gjensynet. Da han saae dem kom ind a e Dør, størt han i Mariaa's Arm med di Ord: Mariaa! Mariaa! Men naa vaar han bløvven en gammel svag Mand, aa den overvællend Glæid ved e Gjensyn vaar ham for stor. Han død i sin Dætters Arm.

Hans sidst Ord vaar: »Løv vel, min Børn! Tegie Jer gammel Faer!«
— Hans aa Mariaa begræd den Gamles Død. Sorr aa Glæid blannet
sæ hæ mæ e nan. Men Hans aa Mariaa bløv jo da gyvt aa haae en vel-
signet Ægtestand. Di løvvet i manne Aar med e nan i Lyk aa Held aa
saae Børn aa Børnsbørn. — Men den grøn Bænk skuld blyv staaend
saalæng den kund hæng sammel te Mind om di manne deile Avdener,
som di der hae opløvet.

Her a kand I ung Folk lær,
Hvad En ska gøe for den, En har kjær,
Men den rigte Kjærlehed
Finner En snart it meer,
Den er læng væk,
Naa sees kun edder fuld Poes aa Sæk,
Men de er forkeert, I Ung,
For Inne gørs lykle ved fuld Pung«.

Hermed ænd Mads sin Førtæhlen den Avden: Aald di Ung bløv heelt
still ved et.

Mint Frieri.

Æ ha faat mæ en rar lille Kuen, et sød Snut, der aa aald Maarer er
mæ edder mint Hoid; aa de er jo mye værd. Freid aa Rydlehed i e
Huus holler æ mye a. De er e saem, hvinner aa hvodden æ kommer
Hjem, hun er aaltid glaid aa mild aa sier gjern: Kommer do naa lil
Faer, æ tænt int do vaar kommen saa haste. Hvad saa de aalle bæest er,
ja, de er, te hun saa aaltid ha e lidt i e Pand te mæ. Da hun er saadn,
saa er æ jo lissedan, aa derfor ha vi tu, min Kuen aa mæ, de deilest
Lyv En kand ønsk sæ her aa e Jord; vi ha aaltid Freid aa Gemytled.

Men naa ha I jo vis nok Lust te aa hør, hvodden æ ha faat mæ saadn
Engel, for saadn jen finner En int aa enhver Vei. Hven vi Minnesker
ha hai en Lykk, saa kand vi int godt behold en for vos sjell, men saa
vil En gjern plurr en ud te Anner. Saadn gær et naa aa mæ; lav æ naa
jen Gaang ha faat begyndt aa fortæel om min Kuen, saa kand æ int la
vær aa sie Jer, hvodden æ fri aa fik min lil Marri. Ja, der flyer Jen
naa int saadn steit Duer i e Mund. Heller int fløi der mæ saadn en
Engel i e Arm. En ska aa sjell gøe novve for aa faae e Lykk. Æ hai saa-
mind de jen Uheld øvver de ant, meen æ kom saavidt, som æ gøe. Tidt
grin æ ved mæ sjell, hven æ kommer te aa tænke aa et; bag edder er
de jo spaase nok, men de Gaang vaar æ forhippet nok i et. Naa vil æ
int længer sidde aa præk Moral, men ligfrem sie Jer, hvodden de gik te.

Min Kuen heddr Marri, aa æ heddr Hans. Marries Faer vaar en gammel Buend med et stor Lyv aa en Klat Skæg aa e Hag. Han hai riig Dav, for han saarr med en stor Buendgaard udn Gjald, aa Pæng aa Rent; men Børn hai han saamind aa nok a, for han hai heel syv. Saa vaar der jo nok om aa skøvt. Marries Moer vaar en lille tynd, mavver Jen; men hun vaar der sjell, kand I tro.

Min Foræller hai hverken Pæng eller Børn aa praal a, for di hai kund et lille mavve Stei te en tre Køer aa en Hest, novve Faar, Høns aa saadrent e lidt; men en Kuen kund En da aaltid saivt hold aa et aa de er slet int saa lidt.

Lav æ naa vaar bløvven stor aa hai væt Sældaat, saa tænt æ aa aa faa mæ en Kuen, for Moer vaar gammel, aa Faer hai et sælle Been aa kund int hold novve a. Derfor soi han te mæ en Dav: »Hør Hans, naa æ do vousen, aa Moer aa æ vi er gammel aa kjævve a et, derfor tøs mæ, de er bedst, te to seer dæ om edder et Kvindfolk, saa kund I jo løs vos a, aa vi kund gaa aa e Avteit«.

Den Snak tèt æ nok om. Æ tænt stras aa Marri, for hun vaar en køen Pig aa hai et Par rap Hinner.

Saa vaar et en Avden knap edder, æ hai faat mæ toid aa reidt aa e Klodser blank, te æ fik Eeld aa min køen Meerskumspief, som æ hai køit i de siedst Tynner Miggelsmærgend, aa stampet a om ad e Gad, for æ skuld jo ud aa see, om æ kund kom Marri i Tael.

Æ kom om te hind Faers Gaard. Min Øvn glويد te aald Sier, om di int kund blyv Marri vaer. I e saem kom hind Broer Jens om e Hjørn.

»Gudjavden, Jens!« soi æ. »Ve do ud aa spaseer?«

»Nei«, søi han, »de ha æ int Tid te, lil Hans, men hven Do gjern vil spaseer, saa kand Do gaa emod min Søster Marri, for hund er i Tynner aa kommer vis sild hjem; aa da hun int er saa fornyer med aa gaa jen, saa vild hun vis blyv grylse glويد, hven Do kom emod hind aa geleitet hind hjem«.

»Tak for de, lil Jens, Do er den bæst«, soi æ aa fik rask Bloid i e Been. Æ tænt fram aa tebag aa, hvodden æ naa skuld begynd, hvodden æ naa bedst fik mint Ærind forrettet. Æ vaar saa hed i hele min Krop, som hven æ hai hugt Græis i den værrest Sommervarmt. Omsier tèt mæ, der kom jen. E Hjart klappet i mæ, som vild et løf laask. Nei, de vaar int Marri, de vaar en Leipæl, der hai narret mæ. Æ gik aa gik, men der kom inne Marri. E Klok vaar manne, aa æ begyndt aa blyv fortrærle i mint Hoid. Skuld Jens da hai løvven for mæ aa vild ha mæ te Nar? De kund æ int tro. Æ gik egjen Æ loid mæ ned aa lurr, men der vaar inne aa hør. Min Øvn bløv heelt træt a de Stirren, aa for min Øer saang de a de mye Lurend. Nok a de, æ faaldt da i Søvn. Saa blyvver æ vagen aa springer op, aa i de saem gik der en

Pieg forbi. Lav hun seer en Kael spring op, saa teier Skam ve hind. Hun løf aa skreg a fuld Hals.

»Marri!« øiet æ, »de er mæ, de er Hans, løf kund int, vi kand jo føls a!« Men hun hør hverken edder Poul eller Pær.

Æ vaar saa sprøitegal aa mæ sjell, te æ der sku forbummel e hele Kram; men der vaar jo int aa gøe, for fløiten vaar hun. Hvad saa de aallerværst vaar, de vaar de, te aa e an Dav bløv der snakket om, te Marri vaar bløvven angriffen a en Kael aa loid heel syg. Skuld di naa faa aa veed, te æ vaar gaann emod hind, ja, saa kund di sie, te æ vaar en simpel Knæit aa vild grif e Pigger an aa e Vei. Men Jens hat int snakket om, aa de gik saa te aald Lykk heel godt. Æ sov int den Nat, æ væend aa drov mæ vis Hunner Gaang.

Æ stodeer hver Dav aa de her Frieri aa kom da omsier te aa tænk aa, te der snar skuld vær Brullup om ved Nis Pæsens. Der sku æ med, aa Marri aa. Saa vaar æ glaid ve de for a e Steid, for der kund æ jo let faa Leilehed te aa snak med hind om di Ting.

E Dav kom, te vi skuld te Brullup. Naa skuld æ jo pas mint Snit aa faa hind med teboards. Men her hai Pokker aa fint Spil. E Faamille sku jo sidde næst ved e Bruidfolk, aa saa vild de vaer et Stød innen æ kom aa e Raid. Æ saae edder hvert Par, der gik, men Marri vaar da hollend endnaa.

Au! der kom Nis Pæsens ællest Søn aa tov hind med. Æ bløv som hven di hai øvverslaue mæ med koldt Vaind. E Mad smagt mæ int, æ vaar tefrei, te æ kund hai gaann hjem aa put mæ unner e Dyen. De vaar et kjøvt Brullup. Naa de soi di rigtenok int aald.

De gik te hen i e Edderaar, æ hai endnaa aaller kund faat et soi te Marri, anden vaar der jet eller et andt ved et. Saa kom e Opskaar. Vi hai et nok saa luste. Marri aa æ vi dandset te de skrallert edder. Vi vaar teboards, aa Aalting gik edder mint Hoid. Naa kund æ jo fülle hind hjem, aa hven vi saa vaar jen aa tuk, saa skuld vi snart blyv jens om de. Vi listet a stiltiend e lidt før di anner. Men, de vaar aa, som de vaar forhexet, for e lav vi gik fra e Huus, faer e Bindhund, der vaar kommen løs, aa mæ, ryvver mæ e Baues aa birr mæ i e Been, te æ besvint. Di baar mæ hjem, aa Marri maat sjell see, hvodden hun kom i Land.

Saa kom e Miggelsmærgend i Tynner knap edder. Ja, den føest Dav gik æ int hen, for da kommer e Tennestfolk. Æ sku jo tøv te aa e an Dav, da kommer e Bynner; saa er de meer fiint aa gæer lidt meer næt te. Da vist æ nok, te Marri sku aa nok kom. Bar de naa maat gaee mæ e lidt bæer end heisen! de tænt æ ved mæ sjell. Æ køiet et Par køen Foræring te Marri; di kost mæ saamind en Snes Mark, men de brydt æ mæ Pokker om, hven de heisen maat gaee i de Lykle. Saa hen i e

Mørkning list æ a ned te Stadt Kjøffendhavn. Der saadr Marri hen aa en Bænk. Æ gik hen aa saadt mæ ned ved Sied aa hind.

»Gudjavden, Marri! ska vi tu hui e Javden?«

»Ja, Hans, æ ha saamind aalle faat mæ en Dands e Dav. Ka do haus te e Opskaar, hvor vi der moret vos; men den slem Hund, der saadn bed Dæ!«

Æ sukket ved mæ sjell.

»Ja, min Pieg, den Nat vild æ hai soi novve, heller da spuer dæ om novve, men saa kom der en Mand i e Vei med en Slæid, en Hund vaar et, for int aa lyv. See, naa kund de vær, æ kund forret et; her har æ tu smaa Foræringer te Dæ, men ska vi saa int slaa vor Polt sammel aa sie, vi er bløvven forlovvet?«

»Do veed da nok, Hans, te en Mærgends duer int. Ska vi int ha den Hopsa?«

»Jo«, soi æ, aa saa dandset vi Hopsa.

Vi saadt vos igjen.

»Ja, lil Marri, æ fik jo inne Svar aa de her, æ spuer Dæ om. Hvad tykkes Do saa om et?«

Hun trykket min Haand aa saae ned i e Goll. Saa saae hun mæ op i e Hoi og soi:

»Ja, hven Faer aa Moer int har emod et.«

Vi hai et saa glant, aa di Anne begyndt aa dril vos, te der bløv nok et Par a vos tu.

Aa e an Dav hai vi et stor Forlovvels øvve ved tyk Svigerfaer.

Saadn fik æ en Bruid, de vaar rigtenok en Mærgends, men min Kuen bløv et, aa de en rigte goed Kuen, som æ jo før ha snakket om.

FRA ENSTED SOGN.

LANDBRUGET.

Af Johan Hvidtfeldt, Aabenraa.

DET ligger nær at antage, at sognenavnet Ensted skyldes kirkens ensomme beliggenhed. Men de lærde benægter dette og hævder, at Ensted oprindelig maa have været navnet paa sognets største landsby Stubbæk, og at det er sammensat af personnavnet En og navneordet sted. Allerede i kong Valdemars jordebog fra omkring 1231 nævnes det og synes da at være navnet paa landsbyen. Stubbæk omtales første gang 1335 i Aabenraa bys saakaldte skraa, hvor det hedder, at byen har græsningsret paa Stubbæks marker saavel som paa en række andre af omegnens landsbymarker.

Stubbæk maa antages at være sognets ældste by. Ogsaa Røllum er maaske temmelig gammel, selvom den ikke er nær saa stor som hverken Stubbæk eller Hostrup. Endelsen -um er ikke her som ellers i de fleste navne med denne endelse et heim = hjem, men et sammentrukket holm. Forleddet har man ikke kunnet tolke.

Paa vikingetiden eller maaske endda tidligere fandt der en meget stærk udvidelse sted af det bebyggede omraade, ikke mindst i Sønderjylland, hvilket maa hænge sammen med en voldsom forøgelse af befolkningen, en udvikling, som man maaske kan sammenligne med, hvad der er sket i Danmark i det 19. aarhundrede. De gamle landsbyer kunde ikke mere rumme de mange mennesker. Ny jord maatte tages under dyrkning. De initiativrige flyttede ud paa udmarkerne og begyndte paa det møjsommelige arbejde at rydde og pløje den jomfruelige jord. Saadanne udflytterbyer fra vikingetiden og de følgende aarhundreder kaldes torpbyer, idet deres navne som regel ender paa torp, som sammentrækkes til rup og strup. Ordet har jo samme betydning som det tyske Dorf, men dette ord kan ikke — i hvert fald ikke i Nordtyskland — sammentrækkes til rup og strup. Denne endelse er saa udpræget dansk, og hvor vi møder den, ved vi med bestemthed, at vi staar overfor danske bosættelser. Udfra denne almindelige viden kan vi med en vis sandsynlighed danne os et begreb om, hvordan de ældste bebyggelsesforhold har set ud i Ensted. Stubbæk er sikkert moderby til Hostrup og Aarup. Den sidstnævnte eksisterer ikke mere som by. Kort efter 1600, vistnok i 1608, blev den nedlagt, idet der i stedet oprettedes en avlsgaard under Ahlefeldterne paa Søgaard. Da disse gik konkurs, kom deres besiddelser i 1725 paa auktion, og Aarup blev da ligesom Graa-

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 2. Halvaar 1942 if. Dansk
Oplagsk. **14.689 Eksempl.**

Akциденstrykkeri — Lystryksanstalt
Clichéfabrik — Bogbinderi
Hovedkontor: **Slagelse**. Telf. 2000.

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Aarhus Amtstidende

Stiftet 1866.

Hans Jensens Eff.

Trikotagefabrik

I K A S T

N. C. Mehlsen, Struer.

Fiskeexport & Røgeri.

Telegramadresse: Mehlsen — Telefon 2

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

POUL KRØJGAARD

Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

Aktieselskabet

Odense Kamgarnspinderi

O d e n s e .

MOGENSEN OG DESSAUS VÆVERIER

AKTIESELSKAB

O D E N S E

Bornholms Tidende

Øens største og eneste Oplags-
kontrollerede Blad.

Telf. 121

Telf. 355

R Ø N N E

Grænselandets Liv

møder De i

Ajdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands
største Blad.

Silkeborg Avis

Midtjyllands ældste
og største Dagblad

Oplag over 10.000 Eksemplarer.

Frederikshavn

Mælkeforsyning

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

Th. Hansen

G. M. Forhandler

Søndergade 15

Telf. 311

FREDERIKSHAVN

A/s Kulkompagniet

A/s De forenede

Kalkværker

Thisted

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

J. Husted Abildtrup & Co

Tricotagefabrik - Herning

Pallesen & Maibom

Telf. 222

Herning

**Jydsk
Trikotagefabrik A/S
IKAST**

IKAST SKAANERFABRIK

P. Chr. Mikkelsen

IKAST

Herning.

**NIELS LARSEN'S
TRIKOTAGEFABRIK**

Hammerum

JESPER NIELSEN

TRIKOTAGEFABRIK

M. Dollerup Jensen & Co

Trikotagefabrik

HERNING

Ikast

Telf. 225

THOMAS JENSEN

TRIKOTAGEFABRIK

IKAST . TELF. 136

Jens Krøjgaard

HERNING

G. VAADDE NIELSEN

VÆVERI & STRIKKERI

TELF. 109

IKAST

A/s Graasten Kornimport

Mel-, Korn- og Foderstofforretning

A. Jepsen

Trikotagefabrik

Søren Engsig Boghandel

Telf. Nr. 9 - 79 SVEND ENGSIG Postgiro 7778

FREDERIKSHAVN

Vestergade 43 — — Telf. 22

HERNING

A/s L. Lange & Co.

Svendborg Jernstøberi

Svendborg

Hjørring Papirlager

Telef 522

Til alle Festligheder
PREMIER IS
Esbjerg

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK
Nykøbing Mors

Midtjyllands Ægekspert
v/ A. Tornvig-Jensen
Brande
Telefon 84 og 185

Støt de
sønderjydske Indsamlinger

GRAM Brødrene Gram A/S
KØLEANLÆG Vojens

Bornholms Maskinfabrik, Rønne
Jernstøberi, Maskinfabrik, Bygningsstøbegods

Nordisk Trikotagefabrik
Haderslev

Vestergaard Poulsen
TRIKOTAGEFABRIK
Telf. 117 I K A S T

DIPLOM-IS.
Haderslev Telf. 1160
Vejen Telf. 3

Kirkegaard & Co A/S
Trikotagefabrik

HERNING

Grand Hotel
Telefoner: 1227 - 1228 - 1229
Statstelefon: 25
VEJLE

Sydfyns Frøavl A/S
Møllergade 88 Telf. 355
SVENDBORG

Odense Frøkontor
Odense

Smith & Co. A/S
Cykler og Cykledele
en gros
ODENSE

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

Chr. Eriksen
Fiskeeksport
Bornholmske Spegesild
RØNNE

Poul Pedersen
Landsretssagfører
Vejle

Aktieselskabet
Skive Markfrøkontor
Frøavl - Frøhandel
Skive. Telf. 94 2. Lin.

Marie Christensen
Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispetov - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

A/S Chr. Boldsen's Eft.
RANDERS

Telf. 19.

*Magasin
du Nord*

HANS KNUDSENS JERN- & STAALFORRETNING A/S

SØNDERBORG

Telef. 2040 - 4 Linier

v/ Alfred Johansen,
Graasten.

Sagfører N. M. H. Olsen

Slotsgade 16 HILLERØD Telefon 150

Sejer Olsen

Slotsgade 39 - Telefon 839
Hillerød.

Aktieselskabet

HAVNEMØLLEN

AALBORG

**Konfektion, Manufaktur
og Trikotage**

Dansk Andels Cementfabrik

NØRRESUNDBY

Brunkul

Branchens største Forretning

A/S RASM. HOLBECK & SØN

Nørregade 69 Odense Telf. 24 og 99

SIGURD MADSEN

Herning Telefon 203 og 204.

Bellevue Strandhotel

Klampenborg

Skive Kaffe-Risteri

Aktieselskab
Skive

De renser let og skurer godt

med

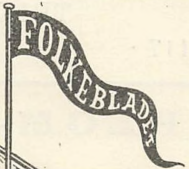

VITO

Kraft Skurepulver

A/S KAALUNDS SÆBEFABRIKER, KOLDING

BYENS OG EGNENS
STØRSTE BLAD

TELEFON
2500

Horsens Folkeblad

sten og flere andre større gaarde købt af Augustenborgerne. Byen Torp hedder i de ældre akter Urnetorp og er opkaldt efter den berømte Urneskov med det gamle landsting Urnehoved. Dens moderby er enten Røllum eller Uge.

Første gang vi faar lidt mere indgaaende besked om befolkningen i Ensted sogn er i 1543, da der var 37 gaarde i sognet. Størst var Stubbæk med 11-12 gaarde, dernæst Hostrup med 9 og Torp med 8, mens Røllum og Aarup hver havde fire gaarde. Den største del af gaardene, ialt 20, hørte under Ahlefeldterne, resten var kongelige og svarede under Tønderhus. Aaret efter kom de under hertugen af Gottorp.

Fra 1600 har vi en af præsten udarbejdet fortegnelse over de bønder, som skulde betale tiende til ham. Antallet af gaarde er da steget til 50, og i 1770 var det lidt større, ialt 53, nemlig 18 i Stubbæk, 17 i Hostrup, 8 i Torp og 10 i Røllum. Reelt er stigningen dog noget større, idet Aarup jo i mellemtiden var blevet nedlagt. Forøgelsen af gaardtallet stammer fra delinger af bestaaende gaarde. Det blev senere forbudt at dele gaarde, men der kunde dispenseret fra forbudet, og erfaringen viser, at der her som andre steder fandt en del delinger sted. Ofte sad der to mænd paa een gaard. Saadanne folk kaldtes gaardbrødre, oprindeligt har det tit været kødelige brødre, der efter faderens død fik hver sin halvdel. Efterhaanden er slægtskabet blevet fjernere og fjernere eller ophørt. Bevægelsen, som i ældre tid maa have været temmelig stærk, modvirkedes ved, at en del gaarde blev nedlagt. Tilfældet med Aarup er ikke enestaende. Fra hele Slesvig findes der mange eksempler paa det samme. Og var det ikke en hel by som her, var det maaske nogle gaarde, som blev lagt ind under en herregaard eller kongelig ladegaard. Undertiden skete det ogsaa, at man lagde to gaarde sammen. Senere kom der forbud mod, at de helt forenedes, og at bygningerne paa den ene blev nedrevet. Men alt i alt har udvidelsestrangen været den stærkeste, selvom dannelsen af nye ejendomme kun er ringe i det 16.-18. aarhundrede i forhold til, hvad den senere skulde blive.

Men det er jo ikke nok at kende tallet paa ejendomme. Vi maa ogsaa have lidt at vide om de folk, der boede der, og om de vilkaar, de levede og arbejdede under. Fra 1709 og 1750 er der bevaret beskrivelser af de gaarde, som hørte henholdsvis under Søgaard og Graasten. De gør det muligt at fortælle lidt mere om landsbyens beboere og deres arbejdsvilkaar, end vi ellers i de fleste tilfælde er i stand til. Landsbyens socialt vigtigste befolkningsklasse var selvfølgelig gaardmændene, som fra de ældste tider og langt ned i det 19. aarhundrede kaldtes bolsmænd, her saavel som andre steder i Sønderjylland. Bolet, der er enstydende med ordet bolig, var oprindeligt betegnelsen for den ejendom, der havde saa meget jord, at den kunde ernære en hel familie, fuld

plovs ærje, som det hedder i Jyske Lov. Senere bliver bolet en skattemæssig inddeling, en slags matrikulering, om man vil. Det deles i otte dele, deraf udtrykket ottinger, der i Nordslesvig var den almindelige inddeling af landsbyjorden. Havde en by 20 ottinger, skulde den ejendom, som havde 4 ottinger, have en femtedel af den samlede bymark, men ogsaa bære en femtedel af de offentlige byrder.

Men landsbyen havde ogsaa andre beboere end gaardejerne. Husmændene optræder i de danske landsbyer allerede i middelalderen. I senere tid fandtes der i Sønderjylland to slags: kaadnere og indersterne. Kaadnernes stilling var den bedste; selvom de ikke havde andel i bymarken, i ottingsjorden, havde de dog som regel smaa stykker jord, der paa en eller anden maade var udenfor fællesskabet, eller de havde lejet jord af gaardmændene. En inderst kunde have eget hus, men det oprindelige og almindelige var, at han boede til leje hos en anden, at han »sad inde« hos en gaardmand eller kaadner. Som regel havde de ingen jord, men baade de og kaadnerne kunde have en vis græsningsret paa byens marker. I Ensted sogn var der i 1770: 21 kaadnere og 26 inderster. Mange af kaadnerne boede i Hostrupskov og Styrtom, der hører til de saakaldte kaadnerbyer. Ligesom man i middelalderen var flyttet ud til Aarup eller Hostrup, var der senere en del foretagssomme mænd, som flyttede ud til skovkanten for her at tage ny jord under dyrkning. Styrtom, hvis beboere i høj grad ernærede sig ved fiskeri og søfart, hed oprindelig Stubbækskov. Hostrupskov var selvfølgelig en udflytterby fra Hostrup. Disse skovbyer er af forholdsvis ny dato. De omtales ikke i 1543, men nævnes første gang omkring 1600, da præsten i tienderegistret kalder dem for »kaadnerne i skoven«. Allerede i 1627 var der 12 husmænd i Hostrupskov, i 1770 var tallet gaaet tilbage til 7 kaadnere og 4 inderster, mens der var 10 kaadnere og 1 indest i Styrtom.

Hvordan var nu de forhold, som disse gaardmænd og husmænd arbejdede under? Naar man vil redegøre derfor, maa man sikkert gøre en adskillelse mellem de hertugelige, senere kongelige ejendomme, som indtil 1850 hørte under Tønder amt, og de grevelige, senere augustenburgske ejendomme. Vi er vant til at regne med, at de nordslesvigske bønder har indtaget en særlig gunstig stilling, betydelig bedre end de kongerigske og de sydslesvigske. Dette er imidlertid ikke helt korrekt. Mange steder har de nordslesvigske bønder været endnu daarligere stillet end deres nørrejyske fæller. Dette gælder saaledes en del af bønderne i Lundtoft herred og paa Sundeved. De fleste steder maatte bønderne her yde hoveri, d. v. s. arbejde for herremanden, dyrke hans jord, reparere hans bygninger, passe hans køkkenarbejde o. s. v. Ogsaa en del af de Ensted bønder har maattet gøre hoveri, men i 1709 var

dette arbejde dog for gaardmændenes vedkommende afløst med en pengeafgift, de saakaldte fripenge. Men med husmændene var det noget andet. De slap ikke fri. En af kaadnerne i Hostrup- eller Stubbækskov maatte gøre 1½ dags ugentligt hoveri, mens de to andre maatte arbejde tre dage. Og de har næppe som gaardmændene haft tjenestefolk til at forrette denne slags arbejde, de har selv maattet slide paa hovmarken. Megen tid kunde der ikke blive til arbejdet for det daglige brød.

Gaardene i Sønderjylland er et af de mange vidnesbyrd om landsdelens urgamle danskhed. De fremviser træk for træk lighed med gaardene i kongeriget og adskiller sig paa den mest afgørende maade fra de gaarde, vi finder i Holsten og den sydligste del af Sydslesvig, de saakaldte nedersaksiske gaarde. Mens den danske og sønderjyske gaard er lang og lav, ligger solret, vest-øst, og er delt paa tværs, er saksergaarden høj, følger vejlinien, og hvis den er delt, er den delt paa langs. Ofte er der inde i huset eet stort rum, beregnet baade til mennesker og dyr. Og først i nyere tid har man begyndt at bygge skorstene paa disse gaarde, røgen trak ellers ud af porten, saa man i hvert tilfælde let kunde faa sine pølser og skinker røget. Saadanne røghuse findes stadig i stort tal i Nordtyskland.

Gennem beskrivelserne fra 1709 og 1750 kan vi danne os et begreb om, hvordan folk har boet i Ensted paa den tid. Som eksempel tages Hostrup by, hvor Ahlefeldterne i 1709 havde 7 gaarde. Den enlængede var her som andre steder det oprindelige. I den ene bygning var samlet beboelseshus, lo og lade, heste- og kostald. To af gaardene havde 15 fag, en 16, en 17 og tre 18 fag. Særlig store var forskellene altsaa ikke. Men desuden havde alle de syv gaarde ogsaa noget der kaldtes »anden lade«, altsaa mindre udbygninger, der senere er bygget til den oprindeligt enlængede gaard, de var paa 4-9 fag. En enkelt af gaardene havde desuden en aftægtsbolig paa 10 fag. I 1750 faar vi lidt mere indgaaende besked om bygningerne, idet de enkelte dele her specificeres. F. eks. Samuel Hansens gaard havde 15 fag hovedbygning, hvoraf de to fag var »klev«. Kløv var fællesnavnet for de to kamre bagved »æ pissel«, hvor i gamle dage dejtrug, haandkværn og bagerovn fandtes. Endvidere tre fag pisel, hvad vi vilde kalde storstue, to fag stue og bagerovn, 1 fag »Aussen Diehl«, vel en slags forstue, og tre fag ko- og hestestald. Hertil kommer saa en lade paa 8 fag, fordelt saaledes: 2 fag til vognlade, 4 fag til hø og 2 fag til ungvæg. De andre gaarde er i det store og hele indrettet paa lignende vis. Flere steder forekommer udtrykket »Lodiele«. I hvert fald fem af gaardene har port, »Einfahrt«. Husene er selvfølgelig mest af bindingsværk, men flere steder forekommer der dog nogle fag brandmur. Paa denne tid var teglbrændingen

jo i fuld gang rundt om, ikke mindst paa Broager havde brændingen taget et stort opsving. Men ogsaa ved Aabenraa by og fjord var der flere teglværker. Saaledes ogsaa et ved Hostrupskov. Det indgik dog allerede 1746; senere oprettedes der et teglværk i Stubbæk (nævnt 1770). Man kunde her let faa materiale til at bygge bedre og mere solide bygninger af. Det bør ogsaa bemærkes, at kløv, pisel og stuen som regel havde trægulv.

Men vi faar ikke blot noget at vide om hus og mennesker, ogsaa dyrene redegøres der for i 1709. Man var grundig og vilde have rede paa, hvordan forholdene var. Naar man betragter besætningerne, er der to forhold, der slaar en: Det store hestehold og det ringe antal svin paa datidens gaarde. Af de syv Hostrup gaarde havde fem en besætning paa syv heste og føl, mens to gaarde havde seks. To mænd havde seks køer, hos to var der fem og hos tre kun fire køer, hertil kommer saa ungvæget, som regel fire. Men paa alle gaardene er der flere heste og føl end køer. Og det samme møder man alle andre steder i datidens landbrug. Der er flere aarsager til det relativt store hestehold bl. a. de daarlige redskaber og fællesskabet, der gjorde, at udnyttelsen af jorden var vanskeligere, fordi de enkelte lodder laa saa spredt. Antallet af faar er i fire tilfælde ti, i eet ni og i to otte. Alle gaardene har hver to svin. Der har altsaa dengang ikke været tale om nogen svineproduktion til eksport eller salg i det hele taget. De to svin var vel udelukkende til eget forbrug. Hertil kommer saa nogle faa gæs. Hønsene omtales ikke i fortegnelserne.

Ogsaa om kornproduktionen faar vi lidt oplysning, idet det for hver enkelt gaard oplyses, hvor stor udsæden var. Den er selvfølgelig noget varierende, men en 3-4 td. rug og ligesaa meget havre, samt halvt saa meget byg og boghvede var det almindeligste. Hvede dyrkede man dengang saa at sige slet ikke paa disse egne. Det var næsten kun paa Lolland, at man havde nogen hvedeproduktion, og derfra udførtes saa det hvide brødkorn til rigets forskellige dele.

Selve driftsformen faar vi ingen oplysning om i disse beskrivelser, men ad anden vej kan vi danne os et vist indtryk heraf. Som bekendt var det saakaldte trevangsbrug den almindeligste driftsform i Danmark før landbrugsreformerne. Landsbymarken var her delt i tre vange, som igen var delt i forskellige aase. Hvert aar dyrkedes to af vangene, mens een laa hen som græs. Det vil sige, at jorden var under plov i to aar, hvilede i eet. Den enkelte gaard havde jord i hver vang og aas, saa den havde sin jord spredt paa mange forskellige steder. Trevangsbruget fandtes især paa Øerne, men ogsaa nogle steder i Østjylland og i enkelte landsbyer i Sønderjylland. Den almindeligste driftsform hernede var dog noget anderledes. Bymarken var delt i en række »indtægter«, som

oftest en 6-7-8. Disse kunde saa igen være delt i mindre stykker. Ogsaa her fik gaardene deres jord mange forskellige steder, men sædskiftet var knap saa fast som under trevangsbruget.

Jordenes spredthed i fællesskabets tid gjorde, at man maatte begynde saaning og afslutte høsten paa samme tid. Naar saa alt kornet var i hus, blev »ævret opgivet«, gærderne mellem markerne blev nedtaget, og kreaturerne slaaet ud paa stubmarkerne. Desuden fandtes der store fællede eller almindinger, som var fælles for hele byen, og hvor kvæget kunde gaa hele aaret. Fælledeerne kom aldrig under plov.

Landbruget har i Ensted sogn været drevet omtrent paa samme maade som her skitseret. Da Hostrup blev udskiftet 1776, oplyses det, at der var seks bymarker, øst, nord og vest for byen. Deres navn var Fellager, Møllebjerg, Rønager, Ulebjer, Haarlund og Engene.

Fællesskabet var for sin tid en god indretning. Men efterhaanden som forholdene ændredes, blev den en hemske paa udviklingen, den hindrede den enkeltes initiativ og gjorde produktionen dyrere, ligesom jorden langt fra blev effektivt udnyttet. Allerede omkring 1600 begyndte man paa Løjt at arbejde paa at samle jorden paa et eller faa steder. Senere dukkede lignende bestræbelser op i en række sogne. Men nogen systematisk fordeling efter en virkelig opmaaling og vurdering af jorden foretog man ikke. Kun i Varnæs fik man i 1710 udført en systematisk udskiftning. Men tilsidst prøvede regeringen at løse opgaven ad lovgivningens vej. To forordninger fra 1766 og 1770 fastsatte de nærmere regler, og i de følgende aar tog udskiftningsbevægelsen stærk fart overalt i Nordslesvig. I Stubbæk tog man fat i 1778, men endnu 1781 var man ikke færdig. En af de store vanskeligheder her som andre steder var at blive enig med husmændene, især indersterne i Styrtom, om den jord, som i henhold til forordningen skulde udlægges til dem. Hostrup blev udskiftet 1776. Ogsaa i Torp var man paa dette tidspunkt enig om at faa gennemført en udskiftning. Fordelingen skete her efter tøndetal, ikke efter otting. Byens beboere havde selv foretaget takseringen eller boniteringen, efter at jorden var blevet opmaalt, og bønderne skulde have deres parceller efter lodkastning. Ingen skulde flytte ud paa marken, og enhver beholdt sine tofter i byen. Med hensyn til skovskifterne foretoges ingen ændring. De kaadnere og inderster, som mod betaling havde haft græsningsret i byen, skulde have den nødvendige Jord udlagt, hvorom der senere skulde træffes nærmere bestemmelse. Ogsaa landsbysmeden skulde man i denne henseende affinde sig med.

Forsaa vidt var alt tilsyneladende i orden. Men først 1778 blev den endelige udskiftning gennemført. Ved denne foretog man delingen efter et kunstigt ottingstal. Byen havde herefter ialt 65½ ottinger, idet seks

af gaardene havde 8 ottinger, og to $8\frac{3}{4}$ ottinger. Der nævnes fire bymarker: den gl. lykke, den nye lykke, Kær og Hestekær. Deres samlede omfang var godt 230 td. kvantitet a 20000 kvadratalen og 136 td. bonitet. Boniteten var det afgørende, idet der paa hver otting kom godt 2 td. bonitet, men et noget varierende kvantitetsmaal. Syd for byen forblev en mark i fællesskab, og nu enedes man om, at dér skulde indersterne have lov hver at græsse een ko, hvorfor der skulde betales een mark lybsk. Fra Michaelis eller Mikkelsdag maatte de have en ko paa eftergræsningen, hvorfor der ogsaa skulde betales een mark.

Udskiftningen frembød mange vanskeligheder og gav anledning til megen strid og spektakel. Men vanskelighederne *skulde* løses og blev det, og snart dukkede et nyt landskab frem. De mange og lange agre, de smaa jordstykker afløstes af større samlede marker. Efterhaanden begyndte man ogsaa i højere grad at bygge ude paa marken. Men udflytningen kom aldrig hernede til at spille den samme rolle som i Kongeriget, hvor udskiftningen blev foretaget noget senere og derfor gennemførtes mere systematisk. Det gamle middelalderlige samfund var smuldret hen. Landboreformerne blev dets død, og det nye samfund begyndte at vokse frem. Derfra gaar vejen direkte til vor tids Danmark. Det blev en lykke for Nordslesvig, at reformerne gennemførtes saa tidligt hernede og under gode konjunkturer. De medvirkede i høj grad til at skabe en landbostand med økonomisk og kulturel selvstændighed og styrke, et forhold, der fik sin betydning, da den nationale prøvelsestid kom i det næste aarhundrede, og ikke mindst da fremmedherredømmets vold og tvang søgte at knægte og tvinge den danske bonde i Nordslesvig i knæ.

I Bevtoft under Trearskrigen.

I 1897 blev der i »Kirkebladet« meddelt en Levnedstegning af Farver *Reinhold Julius Lund*, Samsø, skrevet af hans Søn Fabrikant Harald Lund. Et Særtryk deraf har Lærerinde Frk. Marie Gommesen, Hviding, stillet til Sdj. Maanedsskr. Raadighed, fordi der i Levnedstegningen meddeles interessante Træk fra Agerskov og Bevtoft under Trearskrigen.

Reinhold Lund blev født den 10. September 1817 i Fallitsgaarde Præstegaard midt paa Alheden i Jylland. Faderen blev senere Præst i Glenstrup ved Randers og derefter i Agerskov i Sønderjylland. Reinhold Lund kom i Farverlære i Aarhus, og efter en Vandring som farende Svend begyndte han et lille Farveri i Agerskov. I 1847 fik han Bevilling som »Farver og Trykker« paa Samsø. Da Krigen i 1848 brød ud, drog han til Sønderjylland. Om hans Oplevelser der fortæller Sønnen i Levnedstegningen:

»Saa kom Krigen i 1848. Fader kunde ikke være stille paa Samsø, men overlod Farveriets Røgt og Pleje til et Par Farversvende og drog selv til Sønderjylland, hvor han mente at kunne gøre Gavn.

Her bestyrede han først Præstegaarden i Agerskov, da Faderen, Provst Lund, som havde samlet flere dansksindede Sønderjyder i sit Hus, navnlig Mænd som Professor Flor, Hans Krüger, Laurids Skau, Redaktør Koch og Fl., var af tysksindede Embedsmænd blevet udpeget som en farlig Person, hvorfor han maatte flygte over til Fyn. Fader var da en Tid i Præstegaarden, hvor den store Indkvartering af Oprørsskarerne ofte var vanskelig at tumle, da Disciplinen var ringe, saa de stjal som Ravne.

Senere drog Fader til Bevtoft Kro og Brænderi, da Ejeren, hans gode Ven, Patrioten Hans Krüger, ikke turde blive i sit Hjem. Fader bestyrede da Kroen og Brænderiet i Forening med Krügers djærve Søster Ingeborg, medens Krüger rejste en Mil nordligere og opholdt sig ved det danske Hovedkvarter. Herfra red Krüger jævnlig om Natten til sit Hjem og modtog af sin Ven Lund paalidelige Efterretninger om Fjendens Stilling og Styrke. Disse Efterretninger bleve da af Krüger bragte videre til det danske Hovedkvarter. Da Bevtoft en Tid lang laa midt imellem det danske og fjendtlige Hovedkvarter, havde Fader let ved at faa Meddelelser om Fjendens Stilling, navnlig ved Hjælp af tre unge Piger i Bevtoft, som gik til Torvs i Tønder og Aabenraa og som af dansksindede Mænd i disse Byer modtog Sedler, som de indflettede i deres svære Haar, medens de altid med deres Torvekurve gik uanstet igennem den fjendtlige Stilling. Tydsksindede Folk omkring Bevtoft bragte dog ligesaa ofte Meddelelser om Krügers Komme til Bevtoft, saa næsten hver Dag kom en Afdeling Ryttere »sprængende« op til Kroen, omringede denne og undersøgte, om Krüger fandtes dér; men som oftest kom de for sent, Krüger var paa sin lille hurtige Hest reden Nord paa. Kun én Nat i strengt Vejr, Mørke og Regn havde Krüger ikke Lyst at ride tilbage, trods alle Faders Anmodninger herom, men blev i Hjemmet.

Da høres paa én Gang Hestetrampen, Gaarden er omringet og der bankes voldsomt paa Døren. Fader maatte først have sin Ven Krüger gemt. I Brænderiet var der en meget stor Kedel; i denne blev Krüger gemt, men da Fader først maatte ind at rede op i Sengen, for at Insurgenterne ikke skulde mærke, der havde ligget to Mennesker i denne, varede det noget, inden han kunde komme og lukke Døren op, og han havde da nær faaet Prygl. Han undskyldte sig med, at han saa ofte blev forstyrret i Nattesøvnen og nu var falden haardt i Søvn. »Hvor er saa Krüger?«, spurgte Officeren. »Ja«, svarede Fader, »tror De, at Krüger er her, saa kan De jo finde ham«. I to Timer ledte de nu over-

alt, men fandt ikke Krüger, og harmfulde forlod de igen Kroen, efter først at have tømt Brændevinstønden. Maaske det var denne, der reddede Krüger, da Mandskabet straks i den kolde Nat begyndte paa Drikkeriet.

Meget oplevede Lund i denne Sommer. Han var blandt andet Øjevidne til en lille Patrouillefægtning, hvorved en tydsk Grev Reichenbach blev skilt fra sine Folk og jaget af den danske Kaptajn Jagd og en jydsk Dragon. Greven red en fortrinlig Hest, der, da Vejen blev ham spærret af et Par danske Dragoner, satte over et højt Stengærde, gennem Haver og ud paa Marken. Her, ved en Aa, var Greven saa heldig at træffe det eneste Vadested, som fandtes, og kom godt over Aaen, men i den bløde Eng paa den anden Side blev Hesten siddende fast, saa en jydsk Dragon indhentede ham, og Greven maatte overgive sig, efter at have faaet et Par dybe Sabelhug i Hovedet. Fader forbandt ham, og senere kom Greven tilbage for at se den forvovne Vej, han havde redet.

Endnu en lille Begivenhed, som Fader ogsaa var Øjevidne til, synes jeg bør fortælles, da Fader har sagt, at vedkommende Dragon vist ellers aldrig er bleven omtalt. En Dag ser Fader, at Fjenden rykker stærkt Nord paa. Han løber da hen til et Par Vedetter (Dragoner), som holdt roligt paa Landevejen, for at advare dem imod at blive omgaaede. Den ene rider straks tilbage med Melding til sin Afdeling, hvorimod den anden, en sindig Jyde, bliver holdende ganske rolig og svarer: »A blyver hæ', te' A faar Ordre!« — Lidt efter siger han til Fader: »Nu maa han vist helst gaa lidt til Side, for det ser ud til, at her bliver lidt at bestille«. Fader ser da, at 3 fjendtlige Husarer komme galopperende henimod Dragonen, der holdt ganske koldblodig midt paa Landevejen. Pludselig standse Husarerne deres Heste, i en 50-60 Skridts Afstand fra Dragonen, rimeligvis for at staa af og skyde, men dette Øjeblik benytter Dragonen, farer lige ind paa dem, netop som de ere komne af Hestene, og giver den ene et kraftigt Sabelhug over Skulderen. Den anden løber sin Vej, og den tredie, som ikke endnu var kommen af Hesten, tog ogsaa skyndsomt Flugten. Den jydsk Dragon fangede da de to ledige Heste og raabte nok saa glad til Fader: »Nu er A hyt (vel forvaret), nu rider A med Bæsterne«.

Reinhold Lund døde paa Samsø den 9. Januar 1896. Hans Interesse for Sønderjylland var brændende til det sidste, og han slap aldrig Forbindelsen med sin Hjemegn. Hans Svigersøn Blegvad, gift med Datteren Sofie, havde en Realskole i Tranebjerg, og her tog adskillige Sønderjyder Præliminæreksamen i Aarene op imod Aarhundredskiftet. Overlægerne N. Rh. Blegvad og Olaf Blegvad er Lunds Dattersønner.

Sønderjydsk Teglintudstri

Nordre Fasanvej 217 - København N.
Telf. C. 4520 - Tæge 1700 - Tæge 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 - 807 - 808

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Graasten
Teglværk

GRAASTEN

D. I. S.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Per Nielsen

Stenhuggeri

Gravmonumenter

Søndergade 8 o. G

Horsens

Telefon 963

A/S ALFRED BENZON

Halmtorvet 29. Central 194.

KØBENHAVN V.

P. Conradsen

Teknisk Maskinforretning

Telefon 900

Frederikshavn
SLEGTSFORSKERNES
BIBLIOTEK

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

BRUUN & SØRENSEN A/S

Kgl. Hofleverandør
grundlagt 1893

INGENIØRFORRETNING

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS
Kannikegade 18

Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN
Niels Ebbesensvej 20
Tlf. C. 5036

Støt dansk Industri

M. Jørgensen, Frøavl & Frøhandel

Grejsdalen A/S. Vejle.

KURANSTALTEN
Gl. Skovridergaard
V. STARCKE
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF. 514
515

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

A/S P. SCHOU & CO

TRÆLASTHANDEL

Kolding (Grundl. 184)

A. Schjøtt

Rør & Sanitær

Vejle

N. P. Hansen & Co.

Spedition — Kontrol
og Pakhusforretning
Odense

Aktieselskabet

Helsingørs Væveri

Helsingør.

Textilfabriken

ved Joh. Pedersen

Helsingør.

**Sønderborg
Andels-Svineslagter**

Telefon 2051

Støt de

sønderjydske

Indsamlinger

A.B.C.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK